

MIROSLAV MICHELA

Lord Rothermere kampányának szlovákiai visszhangja

Lord Rothermere-nek a trianoni határok etnikai alapon történő megváltoztatásáért indított kampánya nagy érdeklődést váltott ki az 1927–1928-as év nemzetközi sajtójában. Az alábbiakban azt kívánom bemutatni, hogy a Rothermere-akciónak milyen visszhangja volt Szlovákiában.

1927. június 21-én Sir Harold Sidney Harmsworth, Rothermere lordja, sajtómágnás a *Daily Mail* című lapjában (ez a korabeli Nagy-Britannia legnagyobb példányszámban megjelenő napilapja volt) *Hungary's Place in the Sun* (Magyarország helye a nap alatt) címmel írást jelentetett meg, amelyben a nemzetközi közvélemény figyelmét az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésének negatív következményeire és az utódállamokban létrejött magyar kisebbségek problémájára hívta fel. Írásában ezt a helyzetet az európai béke szempontjából veszélyesnek ítélte meg, s a trianoni határok erőszakmentes revízióját javasolta. Rothermere szerint Magyarországhoz kell csatolni azokat a területeket, amelyeken homogén magyar kisebbség él, és arra hívta fel a nyugati pénzügyi köröket, hogy ne folyósítsanak hiteleket az utódállamoknak.¹ A történetírás máig nem tisztázta azokat a motívumokat, amelyek a Rothermere-akciót kiváltották, közismert azonban az, hogy a sajtómágnás röviddel a nagy visszhangot kiváltó írása megjelentetése előtt Rómában és Budapesten járt.² Kezdetben az akció diplomáciai háttere is homályos volt, s a kisantant képviselői Nagy-Britanniát vádolták, hogy a háttérben áll, a brit hivatalos körök azonban a kezdeti tartózkodó magatartás után a békeszerződések revíziója ellen foglaltak állást.

Az 1927 áprilisában aláírt magyar–olasz szerződés az aktív magyar külpolitika kezdetét jelentette. A Rothermere-kampány már megelőlegezte ezt, noha a magyar kormány az akcióval teljes mértékben nem azonosult, hiszen az etnikai elvű revízió nem egyezett elképzeléseivel, másrészt az akció támogatásától a kedvezőtlen körülmények is eltántorították.³ A kormány ugyanis a magyar revíziós propaganda irányítását továbbra is a különféle egyesületeken és ligákon keresztül képzelte el, amelyek közül kiemelkedett a Revíziós Liga.

Csehszlovákiában kezdetben visszafogottan fogadták az angol lord cikkét, sőt sok lap nem is reagált rá.⁴ A politikusok sem tulajdonítottak nagy jelentőséget a köztársaság elleni támadásnak, s feltételezték, hogy a kampány rövid életű lesz. A hevesebb reakciók Edvard Beneš külügyminiszternek a Nemzetgyűlés külügyi bizottságában 1927. július 14-én elhangzott beszédével kezdődtek. Beneš felszólalásában azzal vádolta meg Rothermere-t, hogy szándékosan ki akarja élezni a kisantant és Magyarország viszonyát, és a revízió és a Szent István-i korona integritása felújításának reményével a békét veszélyezteti.⁵ Rothermere nyílt táviratban válaszolt Benešnek, s ezzel kezdetét vette az a sajtóháború, amely által a Rothermere-írás nemzetközi politikai jelentőséget nyert.

Az esettel a szlovák sajtó is egyre többet foglalkozott, s ennek hatására az országban tiltakozási hullám indult az angol lord tevékenysége ellen. A *Slovenský denník* című lap július 23-i száma mintegy megelőlegezte a bekövetkezendő reakciókat, amikor azt írta, hogy „Szlovákiában propagandával kell a propagandával szembeállnunk!”⁶ Ugyanezen a napon a Szlovák Katolikus Diákok Központjának közgyűlésén a Szlovák Néppárt vezéregyénisége, Andrej Hlinka is a lord tevékenysége ellen emelt szót.⁷

A Szlovákiában beinduló Rothermere-ellenes kampány részben spontán volt, részben abból a megfontolásból született, hogy általa lehet megvédeni a csehszlovák álláspontot a békeszerződések revíziójának ügyében. 1927. július 4-én a Csehszlovák Nemzeti Bizottság szlovák szekciója Pozsonyban tartotta bizalmas megbeszélését, amelyen a Rothermere elleni kampány lefolyásáról döntöttek. A röplapok tervezett szétszórását nem tartották eléggé hatékonynak, s a többség megegyezett abban, hogy nagy tömegrendezvényeket kell tartani, amelyek élén a legtekintélyesebb szlovák közéleti személyiségek fognak állni, miközben a cseh politikusok a háttérben maradnak. A tervezett akciókban valamennyi szlovák politikai párt részvételével számoltak, az anyagi háttér biztosítását pedig a csehszlovák kormány vállalta. A Rothermere elleni akciók legfontosabb elemeit a sajtókampány, a tömegrendezvények szervezése és a magyar propaganda megfigyelése és állításainak cáfolata jelentette. Az ülésen 1927. augusztus 20-ra tűzték ki a Pozsonyban megtartandó nagy nemzeti tiltakozó akció időpontját.⁸

A magyar kisebbség képviselőinek körében nagy érdeklődés kísérte lord Rothermere kampányát, s a kisebbségi sajtó többször is köszönetet mondott a lordnak azért, hogy védelmébe vette a magyarságot. Szlovákia magyar lakossága azonban viszonylag visszafogottan figyelte az eseményeket, amit a politikusokról nem mindig lehetett elmondani. A csehszlovák hatóságok nagy figyelemmel kísérték a magyar politikai erők tevékenységét és a Magyarországgal tartott kapcsolataikat, miközben igyekeztek megakadályozni az irredenta sajtótermékek Szlovákiába való bejuttatását. A rendőrségi jelentésekben gyakran találni feljegyzéseket arról, hogy a kisebbségi magyar politikusok hogyan nyilatkoztak a Rothermere-akcióval kapcsolatban. A magyar lakosság körében az a hír kezdett terjedni, hogy az akció háttérben a brit külpolitika változása áll, s ez a közép-európai térség átrendeződését hozhatja magával. Ezt a véleményt erősítette az is, hogy a *Daily Mail* az angol közvélemény hangjának tartották.⁹

A prágai Nemzetgyűlésben az Országos Keresztényszocialista Párt elnöke, Szülő Géza szólalt fel az ügyben, aki köszönetet mondott az angol lordnak áldozatos tevékenységéért, majd a szlovákiai magyar kisebbség nevében üdvölgő táviratot is küldött neki.¹⁰ A sajtóban olyan tényekkel alá nem támasztott hírek is megjelentek, hogy Szlovákiában titkos aláírásgyűjtési akció kezdődik, amelyben a lakosság egyetértését fejezné ki Rothermere akciójával kapcsolatban.¹¹ A magyar lakosságra gyakorolt propaganda és a különféle dezinformációk hatására olyan hírek is megjelentek a sajtóban, hogy egyesek a határváltozás közelségének reményében kivették gyerekeiket a szlovák tannyelvű iskolából.¹² A csehszlovák hatóságok ezért mindent megtettek, hogy ellensúlyozni tudják a magyar propagandát, s aprólékos figyelemmel kísérték a nemzetiségi területen élő állami alkalmazottak, főleg a jegyzők tevékenységét.¹³

Rothermere javaslatait a külföldön élő szlovák irredenták is támogatták, s memorandumot dolgoztak ki, amelyben népszavazást követeltek Szlovákia hovatartozásának ügyében. František Jehlicska egy Budapestre küldött jelentésében többek között azt állította, hogy Hlinka Szlovák Néppártjának Rothermere-ellenes kijelentései ellentétben állanak a párt olyan megnyilatkozásaival, amelyben Szlovákia Csehszlovákián belüli helyzetét kritizálják, s ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy Hlinka Szlovák Néppártja nem támogatja a Rothermere elleni akciókat.¹⁴ A valóság azonban az volt, hogy noha a Szlovák Néppárt képviselői „a programokban levő különbségek miatt” ugyan nem vettek részt a pozsonyi tiltakozó nagygyűlésen, de a párt egyértelműen kinyilvánította a lord Rothermere tevékenységét elutasító álláspontját. (A Szlovák Néppárt ezt hivatalosan a 1927. augusztus 17-én a párt képviselői és szenátorai klubjának gyűlésén, Rózsahegyen tette meg, ahol a Rothermere-akciót mint Csehszlovákia területi egysége ellen irányuló tevékenységet ítélte el, s megerősítette Andrej Hlinka korábban már ismertetett véleményét.¹⁵)

A Csehszlovák Nemzeti Bizottság szlovák szekciója és a Szlovák Liga szervezésében a Pozsonyban 1927. augusztus 20-án megtartott nemzeti tiltakozó nagygyűlésen körülbelül 15 000 személy vett részt. A szónokok a legjelentősebb szlovák politikusok közül kerültek ki, felszólalt többek között Milan Ivanka, Vavro Šrobár, Martin Rázus, Ivan Dérer és Ivan Markovič. A résztvevők ünnepélyes nyilatkozatot fogadtak el, amelyben elítélték lord Rothermere tevékenységét, s amelyet T. G. Masaryk köztársasági elnöknek, a csehszlovák kormánynak és a Nemzeti Kisebbségek Kongresszusának is elküldtek Genfben.¹⁶ A nagygyűlés elfogadta azt a javaslatot is, hogy petíciós akciót kell indítani, amelyben a lakosság kifejezheti hűségét a csehszlovák állam iránt. A tömeggyűlés gond nélkül zajlott le, s szerencsére nem igazolódtak be azok a híresztelések, hogy a Rodobrana tagjai a fasisztákkal együtt saját kezdeményezésre támadásokat fognak intézni magyar nemzetiségű polgárok ellen.¹⁷

A nagygyűlés a Rothermere-ellenes akcióknak csupán a kezdetét jelentette. A *Rothermere lord és csehszlovákiai segítői támadása elleni szlovák védelem programja*¹⁸ című dokumentum jó képet nyújt az ellenpropaganda terveiről és magáról a tevékenységekről is. A tiltakozó akciókat, amelyeknek részét képezte az államelenes személyek lajstromának elkészítése is, látszólag az egyes városokban alakuló nemzeti bizottságok szervezték, valójában azonban a rendőrség járési parancsnokai álltak a háttérben.¹⁹ A kezdeményezések motorjai sok esetben a Szlovák Liga helyi szervezetei voltak – többségük amúgy is Dél-Szlovákiában működött –, amelyek sok tiltakozó rendezvényt szerveztek, s az aláírásgyűjtésekből is aktívan kivették részüket.²⁰ A tervezett akciókról a sajtó, a politikai pártok, társadalmi és kulturális szervezetek, egyesületek is időben információkat kaptak, s elvárták tőlük, hogy megfelelő módon kivegyék részüket a tiltakozásokból s a lakosság nemzeti öntudatának növeléséből. Az akciók részét képezte az ún. magyarónnokkal (vagyis a Csehszlovákia iránt eléggé el nem kötelezettekkel) szembeni gazdasági bojkott is.

A kisebbségi magyar pártok képviselői igyekeztek felhívni a nemzetközi sajtó, így a *Daily Mail* figyelmét is a Rothermere elleni akciók magyarellenes élére. Beszámoltak arról, hogy a lakosságot megfélemlítik, hogy így kényszerítsék ki aláírásukat a tiltakozó ívekre, s ennek hatására a magyarok is jelentős számban írták alá a petíciós íveket.²¹ A magyar sajtóban felhívások jelentek meg, hogy a lakosság viselkedjen fegyelmezetten, és ne hagyja magát provokálni.²² Sok írás bizonygatta, hogy

Rothermere érdektelen a magyar kisebbség számára, s ha a háború után senki nem kérdezte meg a magyarságot, hogy melyik államhoz akar tartozni, akkor most is hagyják őket békén.

A hivatalos csehszlovák jelentések alapján a magyar lakosságra tett nyomásgyakorlás nem igazolható.²³ Mégis ennek tekinthetők különböző lapokban megjelentett listák és a *Ki velünk – ki ellenünk* című brosúra, amely azoknak a neveit tette közzé, akik elutasították a Rothermere elleni petíció aláírását.

A Csehszlovákia iránt elkötelezett baloldali és az aktivista magyar politikusok között természetesen más visszhangot váltott ki az akció. Ők azt hangsúlyozták, hogy a magyar kisebbség a Csehszlovák Köztársaságban jobb körülmények között él, mint amilyen Horthy Magyarországon lenne a helyzete. Főként az agrárpárt Csánki-féle követői reagáltak így.²⁴ A kommunisták viszont az események kapcsán kiadott nyilatkozatukban lord Rothermere-t a brit imperializmus ügynökének nevezték.²⁵

Összegzésként elmondható, hogy lord Rothermere 1927-es kampánya Szlovákia társadalmi-politikai életének jelentős eseményévé vált. A kezdeti érdektelenség után, nem kis mértékben a csehszlovák fél reakciója nyomán, lord Rothermere nem túl jelentős javaslata nemzetközi jelentőségű politikai afférrá nőtte ki magát. Szlovákiában tiltakozási hullám indult el, amelynek fő célja az volt, hogy a lakosság deklarálhassa elkötelezettségét a köztársaság iránt. Az események természetesen a szlovákiai magyar kisebbséget is érintették, de ahogyan a neves történész, Ádám Magda is megjegyezte, nem váltottak ki körében jelentősebb visszhangot.²⁶

1928-ban a kampány körüli viharok még tovább folytatódtak, majd a lord fiának májusi budapesti látogatása után (amelyet az események egyik kicsúcsosodásának tarthatunk) lassan elültek. Lord Rothermere ugyan tovább folytatta revíziós propagandáját, tevékenysége azonban nagyobb visszhanggal már nem találkozott.

Jegyzetek

1. Lásd *Slovensko proti revízií Trianonskej smluvy*. Bratislava, Slovenská odbočka československej národnej rady, 1929, 28–34. p.
2. Zeidler, M.: A Magyar Revíziós liga. Trianontól Rothermere-ig. *Századok*, 1997, 2. sz. 305. p.
3. A külpolitikai összefüggésekkel kapcsolatban lásd Romsics Ignác: A brit külpolitika politika és a „magyar kérdés” 1914–1946. *Századok*, 1996, 2. sz. 299–301. p.; Ádám Magda: *Kísantant és Európa 1920–29*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1989, 248. p.; Romsics Ignác: Bethlen István külpolitikája 1921–1931. *Századok*, 1990, 5–6. sz. 593–598. p.
4. Zemko, Milan: Reflektovanie medzinárodného postavenia Československa v slovenskej tlači za Rothermereovej revizionistickej akcie v roku 1927. In: Valenta, J. – Voráček, E. – Harna, J. (red.): *Československo 1918–38. Osudy demokracie v Sřední Evropě*. 1. díl. Praha, Historický ústav Akademie věd České republiky, 1991, 216. p.
5. *Slovenský denník*, 1927. júl. 22.
6. *Slovenský denník*, 1927. júl. 23.
7. *Slovák*, 1927. júl. 26.; *Slovensko proti revízií...*, 63. p.; Grébert, J. (red.): *Dvadsať rokov boja a práce Slovenského katolíckeho študentstva*. Bratislava, ÚSKŠ, 1940, 55–56. p.
8. Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), fond Policajné riaditeľstvo (f. PR), 771. doboz, 476/21-II, PR – Župný úrad (ŽÚ).

9. Lásd pl. *Komáromi lapok*, 1927. jún. 30.
10. *Slovenský denník*, 1927. júl. 2.; *Slovensko proti revízií...*, 54–55. p.
11. Štátny oblastný archív v Bratislave (ŠOBA), f. ŽÚ, 74/28, ŽÚ – Okresným náčelníkom.
12. Uo. lásd a köv. sz. iratokat: 354/28, 4688/27; 677/27.
13. Uo. 354/28.
14. A HÚ SAV (A Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet) mikrofilmgyűjteménye, 57. tekercs, F. Jehlicska jelentése, 1927. 8. 12.
15. *Slovák*, 1927. aug. 20.
16. Lásd *Slovensko proti revízií...*, 78–104. p.
17. SNA, f. PR, 771. doboz, 476/21-II, PR – ŽÚ 1927. 8. 19.
18. ŠOBA, f. ŽÚ, 6483/27.
19. SNA, f. PR, 207. doboz, 39-6, PR – Ministerstvo vnútra 1927. 10. 8.
20. Vö. Letz, R.: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920–1948)*. Martin, Matica slovenská, 2000, 45–46. p.
21. Těsнопisecká správa zo 105. schôdze Národného shromáždění Republiky Československé z 24. novembra 1927, Szüllő Géza felszólalása.
22. *Komáromi Lapok*, 1927. okt. 11.
23. SNA, f. PR, 207. doboz, 39-6.
24. Fabián, J.: Z aktivit madarskej iredenti na prelome 20. a 30. rokov (Rothermerovská akcia). In: V. Bystrický (zost.): *Slovensko v politickom systéme Československa. Materiály z vedeckého sympózia Časť 11.–13. 11. 1992*. Bratislava, Historický ústav Slovenskej akadémie vied – Národná rada Slovenskej republiky, 1992, 173. p.
25. *Komáromi Lapok*, 1927. aug. 30.
26. Ádám: i. m. 250. p.

(Fordította Simon Attila)